

לראות פנימה – לגלות את הגודל והעוצמה!

ד"ר לפרשת וישב | הרב גור גלון, ישיבת הר ברכה

יש שיעורים שאי אפשר לשכוח, אחד השיעורים שנחרטו אצלי עמוק בלב, זה השיעור ששמעתי מהר"מ שלי בכיתה ח', הרב צבי שינובר - שיעור על פרשיית יהודה ותמר.

כאשר אני מנסה לשחזר כיום מה אמר הרב צבי בשיעור, אני שם לב שהוא לא הוסיף כמעט כלום משלו, הוא פשוט סיפר את מה שהתורה כותבת, אבל הוא סיפר את זה בצורה חיה ומרתקת, שחשנו כתלמידים כאלו אנחנו בתוך הסיפור. נקרעים יחד עם תמר בלבטיה הקשים, האם לומר את האמת? האם לחשוף את יהודה או להישאר באש על לא עוול בכפיה? את המאבק הפנימי של יהודה, האם להודות ולהתבזות או לשתוק ולגרום לשפיכת דם נקי? חשנו את עוצמת האמת והענווה, האידאליסטיות והיושרה של יהודה, את הגבורה הגלויה של יהודה יחד עם העוצמה האדירה הפנימית של תמר.

פרשיית יהודה ותמר, בפשוטה, היא כל כך גדולה ועוצמתית, שאין הרבה מה להוסיף עליה. ולמרות זאת אנסה היום להיכנס קצת לפרשיה מופלאה זו, שהיא מיסודות הקמת מלכות ישראלית הנצחית, מלכות בית דוד, שאנו מייחלים לתקומתה.

סמוך למכירת יוסף, מתרחק יהודה מאחיו. התרחקות שאותה מכנה הכתוב 'ירידה', ומתחבר לרעהו איש עדולמי ששמו חירה. שם, נושא יהודה אישה, בת איש כנעני ששמו שוע. הכתוב מציין שמדובר באיש כנעני ואנו נזכרים שאברהם ושרה, יצחק ורבקה מאד לא רצו שבניהם יינשאו עם הכנעניות, מאישה זו נולדו לו שלושה בנים: ער, אונן ושלה. ובשלב זה, שיהודה בירידה, שבניו נולדו מאשה כנענית, אנו נפגשים לראשונה עם תמר שנישאת לבנו הבכור של יהודה וזמן לא ארוך לאחר מכן, הופכת להיות אלמנה:

"וַיְהִי עַר בְּכוֹר יְהוּדָה רַע בְּעֵינֵי ה' וַיִּמָּתוּ ה'."

הדגש הוא שער הוא רע בעיני ה', בעיני האנשים הוא איש טוב, אך רע בעיני ה', יש כאן פער בין החוץ לפנים.

יש לציין שההדגשה של הפסוקים היא שתמר אינה אשמה במיתתו, אלא כיוון שהוא רע בעיני ה', ה' ממיתו.

ואז יהודה שדואג להמשכיות בנו, מבקש מבנו השני, לייבם את תמר, כדי להקים זרע לאחיו, אך גם כאן הדברים מסתיימים די מהר באופן טרגי:

"וַיֵּדַע אֹנֶן כִּי לֹא לוֹ יְהִיָּה הַזָּרַע וְהָיָה אִם בָּא אֶל אִשְׁתּוֹ אַחִיו וְנִשְׁחַת אֶרְצָה לְבִלְתִּי נָתַן זָרַע לְאָחִיו.

וַיֵּרַע בְּעֵינָיו ה' אֲשֶׁר עָשָׂה נִימָת גַּם אֹתוֹ".

אונן לא מוכן לעשות חסד, לא מוכן לצאת מתוך האנוכיות והקטנות שלו, ולכן משחת את זרעו, כדי שלא יקרא בנו על שם אחיו. אונן הולך אחרי הכבוד וההדר החיצוני, על שם מי יקרא הילד? תמר נשארת בודדה ויהודה מסרב לתת לה את בנו השלישי, כי הוא חושש שהבעיה היא בתמר, שהרי שני בניו שנישאו לה מתו.

ובאן מתחילה הבעיה. יהודה חושד בתמר, חושש מתמר. מחד זה מובן, ומאידך אנו רואים שאלו חששות שווא, והבעיה היותר גדולה שיהודה לא אומר לתמר, את הדברים, אלא אומר לה הפוך, שבי חכי אלמנה בבית אביך, עד ששלה יגדל, אך הוא לא באמת מתכוון לכך. יש כאן פער בין החוץ לפנים, בין מה שאומרים למה שחושבים.

ואז אחרי ימים רבים, תמר מתעוררת לפעול, היא מחליטה לא לחכות אלא לקחת אחריות. ניתן לומר שיהודה רואה חיצונית, ודן את תמר לכף חובה, אך תמר לעומתו רואה את הדברים בעומק. תמר, לא מביטה על החוץ, על הירידה, על החטאים - אלא על הפנים. היא חשה שלמרות שני בעליה הקודמים, יש בבית יהודה קדושה מיוחדת, כפי שכותב הרב סולוביצ'יק (על התשובות, עמ' 135):

אישה תמימה ופשוטה אחרת, תמר, הפגינה אף היא את כוח הציפייה והתקווה, את כוח האמונה, גם כאשר הפכה מושא ללעג ולקלס. היא ישבה אלמנה בבית אביה והמתינה עד יגדל שלה. תמר נשארה נאמנה ומסורה. היא ישבה וחיכתה, גם כאשר כל חברותיה מזמן נישאו. בפשטותה ותמימותה היא בטחה אינסטינקטיבית ביהודה. היא לא יכולה הייתה לנתק עצמה ממנו; דבר מה הרה גורל, סתום, קשר אותה אליו. דבר מה גדול יותר שעתיד לצאת מכל זה. על כן החליטה החלטה נואשת, מטורפת, לשבת על אם הדרך. הגורל דחף אותה לעשות כן. כוחה של הנאמנות האבסורדית הוא היסוד השני בעולמה הנסתר של מלכות בית דוד, ברעיון אודות המשיח.

תמר ממתינה ימים רבים, היא ממתינה לייבום על ידי שלה, אבל כדרכם של מי שמאמין ומצפה, הוא פתוח לכך שהגאולה לא תבוא דווקא בדרך שהוא חשב שתבוא.

תמר רואה ששלה לא ניתן לה, אבל היא רואה רמז אלוקי במות אשתו של יהודה, תמר אולי ציפתה שיהודה עצמו ייזום את הייבום ושזה לא קורה אין לה ברירה אלא לקחת את האחריות לידיה ולפעול.

ככלל אנו רואים מהפסוקים שתמר לא מתייאשת והיא מצפה לראות מתי תוכל להיות שייכת לבית יהודה, היא מתעדכנת בקורה בבית יהודה, כמו שכתוב 'ויוגד לתמר', והפשט הוא שתמר ביקשה שיעדכנו אותה בקורה בבית יהודה.

כדברי חז"ל: 'ותשב בפתח עינים' - ואיפשר כן? אפילו זונה שבזונות אינו עושה כן? אלא שתלת עיניה לפתח שכל העיניים מצפות לו. אמרה לפניו ריבון כל העולמים אל אצא ריקם מן הבית הזה!

יוזמתה של תמר היא ללא ספק נועזת ומסוכנת. היא מסירה את בגדי אלמנותה, בניגוד לדברי יהודה אליה: 'שבי אלמנה בית אביך', היא יושבת כזונה, וכמובן שעלולה לפגוש אנשים מפוקפקים ומסוכנים. גם האפשרות שיהודה יזהה אותה, ויכעס מאד על המרמה, וממילא יחליט להרחיקה סופית מביתו עומד ברקע הדברים. אף על פי כן, תמר לוקחת את הסיכון בשל רצונה הגדול להשתייך לבית יהודה.

אחד הפלאים הגדולים שאחרי המעשה הנועז, תמר לא חושפת את הנעשה, אלא בסבלנות של ברזל, באמונה תמימה, ממתינה ומצפה מה יולד מן המעשה (תרתי משמע).

אחרי שלושה חודשים, שהוא הזמן שניכר ההיריון, נאמר ליהודה שתמר בהיריון, ויהודה מגיב בחריפות על בגידתה של תמר במשפחתו, ואי המתנתה לייבום על ידי שלה כפי שנאמר לה, ואומר: 'הוציאוא ותשרף'. ייתכן שיהודה חיכה לתפוס את תמר בקלונה, כאב שאוהב את בנו, וודאי רצה להאמין שמיתתם וודאי קשורה ואולי נגרמה על ידי תמר ולא בשל מעשיהם הרעים, כפי שכותבת התורה במפורש בסיבת אי נתינתו את שלה.

למרות פסק הדין החריף והמיידי, בעודה נלקחת לשריפה, תמר שכדברי הספורנו 'ליבה לב ארי', נאבקת על חייה וחיי בנה, והיא שולחת ליהודה את סימני ההיכר המובהקים, ואומרת לו 'לאיש אשר אלה לו אנכי הרה ותאמר הכר נא למי החתמת והפתילים והמטה האלה', תמר תולה בכך את חייה בידיו של יהודה, הוא יכול להעלים את הראיות, הוא יכול להמתין מעט עד שתישרף, אך היא שמה את מבטחה ביהודה, היא מכירה בגדולתו וצדקותו, היא רואה את פנימיותו, והוא שירד, לא רואה.

הדבר המופלא הוא שהיא הסכימה לסכן את חייה ולא להלבין את פניו של יהודה ברבים, היא לא רוצה לפגוע, היא רוצה שהאמת תצא לאור בדרך שלא תבזה את יהודה, ובמידה מסויימת גם היא וגם יהודה יצאו מן הסיפור באופן שתראה גדולתם.

החלטתה זו של תמר נוגעת לא רק ליחסי אדם לאדם, אלא יש בה גם מסר לדורות, שאין לעשות קיצורי דרך בדרכי הגאולה על חשבון כבוד האדם וצעריו, וגם אם הקב"ה מצעיד את המשיח בדרכי עקלתון, אנו אין לנו לקצר את דרכו בהלבנת פני הזולת, כי מטרת הגאולה אינה מקדשת את האמצעים להשגתה.

האמון האדיר שנותנת תמר ביהודה מעורר את נשמתו, את העוצמות שבו, את הגדולה שבו, והוא מניח את כבודו ומעמדו ומודה, ההודאה היא לא רק בכך שתמר הרה לו, אלא הוא מבין ומודה שכל המהלך שעשה היה טעות העובדה שמנע מתמר את שלה בנו, בשל חשודותיו בה

היה טעות, וחשד שווא ותמר היא צדיקה, ואפילו המעשה שנראה כזנות והפקרות היה לשם שמיים, כדבריו הנפלאים של הספורנו על המילים 'צדקה ממני': 'אע"פ שהיא באה אלי במרמה ואני לא ראיתי כלל כי שלחתי הגדי מכל מקום היא צדקה במרמתי שהייתה לתכלית טוב ורצוי לאל יתברך שהיא קיום הזרע לא להנאת עצמה שהרי חזרה לאלמנותה תיכף יותר ממה שצדקתי אני בקיום אמונתי שהייתה הכוונה בו לכבודי ולהשיג ערבוני שהוא תכלית נפסד וגרוע כאמרם ז"ל: "גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה".

כדברי המדרש: "...ולמה נתן ה' כתר ליהודה, והלא לא לבדו הוא גבור מכל אחיו, והלא שמעון ולוי גיבורים, והאחרים? אלא שדן דין אמת לתמר, לכן נעשה דיין העולם... כיצד? היו יצחק ויעקב יושבים שם וכל אחיו והיו מחפין אותו, הכיר יהודה למקום ואמר: אמיתת הדבר. ואמר (בראשית לח): 'צדקה ממני' – ועשאו הקדוש ברוך הוא נשיא".

התורה לא עוצרת כאן ומספרת לנו על לידתה של תמר, היא זוכה לשני בנים, אולי להקים זרע לשני בעליה, ומבנה פרץ, עתיד להיוולד זרע מלכות הנצח של ישראל, מלכות בית דוד. את הדיו מעשיה המופלאים של תמר אנו מוצאים בתוככי הכתובים במגילת רות: וַיֹּאמְרוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר בְּשַׁעַר וְהַזְקֵנִים עֲדִים יִתֵּן ה' אֶת הָאִשָּׁה הַבָּאָה אֶל בֵּיתָךְ כְּרָחֵל וְכִלְאָה אֲשֶׁר בָּנוּ שְׂתִיתָהֶם אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וַעֲשֵׂה חֵיל בְּאַפְרָתָה וּקְרָא שֵׁם בְּבֵית לָחֶם. וַיְהִי בֵּיתָךְ כְּבֵית פֶּרֶץ אֲשֶׁר יֵלְדָה תִּמְרָה לַיהוּדָה מִן הַזֶּרַע אֲשֶׁר יִתֵּן ה' לְךָ מִן הַנֶּעֱרָה הַזֹּאת.

אין זכות גדולה מזו, שתמר נמנית באותה השורה עם האימהות, רחל ולאה. התורה מלמדת אותנו, שלפעמיים שוכחים כמה גודל יש בנו, והאמון והאמונה, מחזירים את הגודל למקומו. נלך בדרכה של תמר נראה את הפנימיות והגדולה שבכל יהודי, והרבה יותר מכך, בעם ישראל, וכך למרות הסיבוכים והמורכבות נזכה להצמיח גאולת עולם. יהי רצון שנזכה לבחור נכון, באומץ ובישרות ולהיות שותפים לחזרתה של מלכות בית דוד!